



ALIMLAMA ESTETİĞİ IŞIĞINDA HÜSN Ü AŞK'IN POETİK DEĞERİ: SUHAN*

*Toguh ölür kör kalır belgü söz
Sözün edgü sözle özüñ ölgüstüz
Kutadgu Bilig*

*Nilüfer TANÇ***

ÖZET

Klâsikler dil, üslup, biçim, düşünce ve işleniş bakımından yüksek değer taşıyan, gelecek nesillere bırakılabilecek ve insanlığın her devirde faydalanıp, hoşlanabileceği eserlerdir. Bu eserler kendi zaman, mekân hatta yazarlarını aşarak her okuduklarında kazandıkları yeni yeni anlamlarla insanlığa hitap etmeye devam ederler ve taşıdıkları bu tarih üstü değerle sürekli bir “şimdi”yi yaşar ve yaşatırlar. Böylece tarihsel ve kültürel gelişmelere paralel bir değişimle ulaştıkları her dönemde yeni anlamlar kazanıp, her alımlandıklarında adeta yeniden yazılırlar. Edebî eser incelemelerinde okuru merkez alan yaklaşımlardan biri olan alımlama estetiğine göre; “eser, yazara; metin, okura aittir.” Metnin birliği çıkış noktası olan yazarda değil, varış noktası olan okurda oluşur. Şeyh Gâlib, bu görüşü daha XVIII. yüzyılda Hüsni ü Aşk'ta “bu eserden herkes kendi kapasitesi ölçüsünde yararlanır” anlamındaki beyitlerinde dile getirmiştir.

Hüsni ü Aşk, tasavvuf yanında içerdiği poetik öğeler açısından da farklı bakış açılarıyla tekrar tekrar okunup anlamlandırılmaya müsait bir eserdir. Eserde yer alan “sözün ortaya çıkışı”, “sözün gerekliliği”, “sözün gerekliliğinin umûmî oluşu” ve “şairliğin mahiyeti hakkında” gibi bölümler ile eserin şahıs kadrosunda bizzat “Suhan”ın yer alması şairi, sözü, edebiyatı değerlendirmenin gereğini işaret etmektedir. Bu değerlendirmeler Ferdinand de Saussure'ün kuramlaştırdığı dil-söz ayrımını akla getirmekte, Şeyh Gâlib'in Hüsni ile Aşk'ın macerasını anlatırken “üstkurmaca” vasıtasıyla da “söz” ün hikâyesini sezdirmek istediğini düşündürmektedir.

Bu makalede bugüne kadar klâsik yöntemlerle pek çok değerlendirmeye tabi tutulan Hüsni ü Aşk, alımlama estetiği ışığında taşıdığı poetik değer açısından incelenecektir. Modern bir kuram olan alımlama estetiği, Hüsni ü Aşk'ı tekrar okurken bir şaheserin çağdaş insanın hayat alanına kazandırılmasına yardımcı olacaktır.

* Bu makale, 16-18 Ekim 2009'da Mardin'de düzenlenen V. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Harun Tolasa Hatırasına)'nda bildiri olarak sunulmuştur.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: nilufertanc@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Şeyh Gâlib, Hüsni ü Aşk, alımlama estetiği, poetik değer, Suhan

IN CONSIDERATION OF RECEPTION AESTHETIC THE POETIC VALUE OF HÜSN Ü AŞK: SUHAN

ABSTRACT

Classics are works of art which have high values in respect to treating, thought, form, style and language; they may be cultural heritage and people may enjoy and benefit from them. These works of art reaching beyond their time appeal to people with new meanings and live the moment. Thus going under a historical change they get a new meaning in every era. In literary work reviews, according to receptionaesthetic "literary work belongs to writer, text belongs to reader". Unity of the text occurs in the presence of reader not the writer. Şeyh Gâlib expressed this view in Hüsni ü Aşk saying that "everyone may benefit from this work within his capacity".

Hüsni ü Aşk is suitable to be read more than once giving its reader different meanings every time. "Occurrence of the remark", "necessity of the remark", "necessity of the remark publicity" along with Suhan's taking place in work's character cast show the importance of reviewing the poet, the remark and the literature

In this paper, Hüsni ü Aşk which has been reviewed many times with classic methods up to the present will be reviewed in terms of reception aesthetic. Reception aesthetic that is modern theory will help us to enable modern people be aware of a masterpiece while reading Hüsni ü Aşk.

Key Words: Şeyh Gâlib, Hüsni ü Aşk, reception aesthetic, poetic value, Suhan

Giriş

Edebiyat incelemesinde eseri esas alan kuramlardan olan hermeneutik bağlamında yapılan araştırmalar, gün geçtikçe, edebî eseri anlamlandırmada inceleyicinin, okuyucunun payını ortaya çıkarmış, F. Schleiermacher, W. Dilthey, E. Husserl, M. Heidegger, R. Ingarden, H. Gadamer gibi filozofların etkisiyle alımlamada odaklaşan bir kuram olan alımlama estetiği oluşmuştur (Aytaç 1999, 95). Bu kuram, 1960'lı yıllardan itibaren Almanya Konstanz Üniversitesi'nde gelişmiş ve özellikle Wolfgang Iser ile H. Robert Jauss bu estetik anlayışı temsil etmişlerdir (Genç 2007, 396).

Edebî eser incelemesinde okuru merkez alan alımlama estetiğine göre, edebiyat metninin durağan, kapalı bir yapısı yoktur. Metnin anlamı, metnin içinde gizli değildir. Metin, birden çok anlam içermektedir ve okur, yazar tarafından belirlenmiş tek bir anlam peşine düşmemelidir. Çünkü edebî eserin iletildiği anlam sadece yazardan kaynaklanmaz. Bu bir iletişim sürecidir ve yalnız metne ait tek taraflı bir iletiden söz edilemez. Birikim ve tecrübesiyle okur da, okuma sırasında üretime katılır. Yazarın amacı önemlidir, fakat yazarın soyut düzeyde ulaşmak istediğini somut düzeye taşıyacak olan, ona anlam verecek olan okurdur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013



Alımlama sürecinde metin ve okur arasında yazarın dışında bir ilişki başlar. Eserin anlamı, okurun birikimi ve okuma alışkanlığına bağlı olarak kendisinde oluşan duygu ve düşünceler çerçevesinde oluşur. Eseri yaratan yazar, onu hayatta tutarak yaşamasını sağlayansa okurdur. Bu durumda okur-eser etkileşimi yazar-eser etkileşiminden fazladır. Eser, her yeni okurla, hatta aynı okurla farklı zamanlarda alımlandıkça yeni anlamlar kazanır. Çağdaş yorumcu, anlamın peşinde koşarken “metin ne anlatıyor?” sorusundan ziyade “metin okurda ne gibi duygular, düşünceler üretiyor?” sorusunu cevaplamaya ve eser-okur etkileşimini çözmeye çalışmaktadır. Metin bir cevher, onu çıkaran, işleyen ve ona biçim verense okurdur (Özbek 2005, 7-28).

Edebiyat eserinin üretim ve tüketim olmak üzere iki önemli süreci vardır. Alımlama estetiğine göre asıl yaratıcı süreç, tüketim sürecidir. Hayal ve düşünce dünyasının aktif olduğu bu süreçte, sürekli yeni anlamlar üretilir. Çünkü eleştirmen de, öncelikle iyi bir okuyucudur, yazar da yalnızca yazmaz, klâsikleri ve çağdaşlarını okuyarak bir başka söyleyişle onları alımlayarak kültürel ve sanatsal donanımını geliştirir (Aytaç 1999, 102). Böylece eser, birçok kültürün etkisini taşıyan kendinden önceki yazılardan oluşur. Bu çoğulluğun odaklandığı yer yazar değil, okurdur. Dolayısıyla eser yazara, metin okura aittir. Metnin birliği, metnin çıkış noktası olan yazarda değil, varış noktası olan okurdadır (Yavuz 2009).

Alımlama estetiği, başlangıçtan günümüze kadar tüm tarih çağlarında geçerli yorumlar yaparak metni tek anlama indirgemeğe çalışmaz. Edebiyat metni çok anlamlı bir eser olduğundan metnin farklı yorum olanaklarını sunmaya ve okurun okuma süreci sonunda ortaya çıkan farklı anlamların nasıl oluştuğunu göstermeye çalışır (Sayın 1999, 52).

Gadamer, sanat ve edebiyat eserlerinin tarihsel ürünler olmakla birlikte, tarih üstü değer taşıdıklarını, “sürekli bir şimdi” de yaşadıklarını söyler (Özlem 2007, 28-29). Edebî eser, çağındaki bakış açılarına cevap verdiği gibi, zamanla gelişecek bakış açıları için de cevaplar içeren bir potansiyele sahiptir. Zamanın yeni gelişmelerinin, değişimlerinin yaratacağı bakış açıları çoğalarak hep devam edecektir. Bu, edebî eserin sürekliliği, ölümsüzlüğüdür (Özbek 2005, 28).

Jauss’a göre; “... okur, hoşlanma, hoşça vakit geçirme, yeni şeyler öğrenme, heyecanlanma, arınma, aydınlanma isteği gibi çeşitli beklentilerle metne yaklaşırken önceden çeşitli yollardan temin ettiği edebî, kültürel ve her yönden kazanımlarından oluşan deneyimiyle metin arasında bir bağ kurar” (Genç 2008, 3929). Yaratıldığı dönemi aşip sonraki kuşakların okurlarına da hitap edebilen bir edebî eser de, geçmişle şimdi arasında bir iletişim, etkileşim kurmuş olur. Böylece eserin yorum bekleyen ufku ile bu ufku çözümlenmeye çalışan okurun toplum ve kültürle belirlenmiş olan kendi dünyasının ufku arasındaki kaynaşma, yeni anlamları ortaya çıkarır. Bu kaynaşma eserin meydana getirildiği dönemde olabileceği gibi, daha sonraki dönemlerde de olabilir. Bazı dönemlerde kimi eserlere duyulan ilgisizliğin nedeni araştırılırken, bu eserlerin değerlerinin anlaşılabilmesi için yeni bir okur kitlesini beklemek zorunda oldukları sonucu ortaya konulmuştur (Rifat 2004, 55).

Edebî eserde belirlenmemiş alanlar vardır. Bir roman ya da hikâyede kişilerin dış görünüşleri, ruhsal durumları, kişilikleri belirlenmemiş olabilir. Şiir türü ise belirlenmemişliği özellikle kullanır. Bu boş alanların okur tarafından doldurulması, eserin her alımlayıcı tarafından yeniden üretilmesini beraberinde getirir. Bu belirsiz alanların belirlenerek somutlaştırılması, okurun hayal gücü, kültür ortamı ve ufku göre değişir. Aynı eser farklı zamanlarda farklı okurlar hatta aynı okur tarafından farklı biçimde somutlanır. Ancak ortaya çıkan ürün, sadece okurun hayal gücünü yansıtmaz, daima metne bağlı olarak oluşur (Sayın 1999, 48-50). Kutsal kitapların her dönemde yeniden yorumlanarak “tefsir” edilmesi, Bâkî'nin bir gazelinin veya Fuzûlî'nin bir mesnevîsinin farklı araştırmacılar tarafından tekrar tekrar “şerh” edilmesi sonucunda her defasında yeni anlamlar ortaya çıkması bu boş alanların alımlayıcılar tarafından doldurulmasıyla sayısız yoruma imkân verir. Edebî eser, sürekli değişen okur kitlesi ile sonsuz sayıda bakışa, sonsuz sayıda cevap verir (Özbek 2005, 23).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013



Metni meydana getiren malzeme(repertuvar)yi edebî gelenek denilen yazarın dilindeki bütün metinler, tarihsel-kültürel değerler sistemi ve en geniş anlamıyla toplumsal-kültürel bağlam oluşturur (Genç 2008, 464). “*Bir metni oluşturan, yazınsal, toplumsal, tarihsel, kültürel gereçlerin tümü*”(Göktürk 2007, 154) metnin gereçler donanımadır. Edebî eser, her toplumda, her yeni kültür ortamında okurun sürekli değişen ölçütlerle kendisini değerlendirmesiyle yaşamını sürdürecektir. Kendine özgü, kurmaca bir gerçekliği olan edebî, eser “açık” ve “çok anlamlı”dır. Bir kere yazılmış ve yorumlanmış olması onu tüketmez. Her okunuşta okurun içinde yaşadığı toplumun özelliğine, okurun bilgi ve kültür birikimine göre alımlanmasıyla yeni anlamlar kazanır (Sayın 1999, 41-42).

Bu makalede, alımlama estetiği ışığında yeniden okunmaya çalışılacak olan eser, bugüne kadar klâsik yöntemlerle pek çok değerlendirmeye tâbi tutulan, ancak sonsuz yorum ve mânâya açık olduğu kuşkusuz olan Hüsn ü Aşk’tır. Çalışmada Hüsn ü Aşk, taşıdığı poetik değer ve özellikle söz değeri açısından incelenecektir.

Hüsn ü Aşk’ın Poetikası

Alımlama estetiğine göre eleştirmenin görevi edebî eserdeki boşlukları, belirsiz alanları belirlemek, bunları kendi bakış açısıyla anlamlandırmaktır. Bu boş alanlar yazar tarafından bilinçli olarak bırakılmış olabileceği gibi, yazarın amacı dışında da oluşabilir. Hüsn ü Aşk, böyle bir değerlendirme için son derece uygun bir eserdir. Klâsik şiirin genel karakteristiğinde bulunan ve Gâlib tarafından bilinçli bir şekilde Hüsn ü Aşk’ta kullanılarak zirveye ulaşan alegorik anlatım, okuyucuyu doğrudan anlamlandırma işine katmaktadır. Ayrıca, çift kahramanlı bir aşk hikâyesi çerçevesinde dinî, tasavvufî, mitolojik, fantastik pek çok unsuru bünyesinde barındıran Hüsn ü Aşk’ta, Şeyh Gâlib’in dil, söz, anlam, şiir ve şairler hakkında görüşleri de eleştirmenlerin yorumuna açıktır.

Hüsn ü Aşk, klâsik Türk edebiyatı nazım şekillerinden olan mesnevî formunda düzenlemiştir. Eserin, Hayrâbâd’ı tenkit ederek ondan daha güzel bir eser meydana getirmek için kaleme alındığını anlatan sebab-i telif bölümünü “üstkurmaca”, “anlatı içinde anlatının araştırılması, yazma eyleminin dile getirilmesi, hikâyenin hikâyesi” olarak değerlendirmek mümkündür (Kuran 2006, 178). Ayrıca bu bölümde yazar, şiir ve şairlik hakkındaki görüşlerinin bir kısmını ortaya koymuş, daha sonra asıl hikâyeye geçmiştir. Kahramanlardan Suhan’ı anlatan “Mesirenin Sofracıbaşısı Olan Suhan’ın Hikâyesi” bölümü ile “Diğer Bahisler”, “Başka Bir Zümre”, “Sözün Varlığı Hakkında İlk Bahis”, “Sözün Lüzumu Hakkında İkinci Bahis”, “Bu Lüzumun Herkes İçin Olduğuna Dair Üçüncü Bahis”, “Şairliğin Ne Olduğuna Dair” ve “Sözün Tamamlanması” bölümlerinde de poetikasını anlatmıştır.

Şeyh Gâlib’e göre çeşitli zümrelerde şair değil de şairlik taslayanlar bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı, “Başka Bahisler” başlığı altında 708 ile 726. beyitler arasında anlatılan şairin “akıllı görünen deliler” diye tabir ettiği kişilerdir. Bu zümre, eskilerin söylenecek tüm sözü söylediklerini, asıl şiirin eskide kaldığını, yeni söz söyleme imkânının bulunmadığını, kendilerinin o seçkin insanlardan geriye kalan birkaç kişi olduklarını, bu yüzden kıymetlerinin bilinmesi gerektiğini iddia edenlerdir. Şiir adına yaptıkları birbirlerini övmek ve geçerliliklerini korumak için yeni tarzı reddetmekten ibarettir. Şeyh Gâlib, onlara belâgatte “iktibas” modern edebiyat biliminde “kolaj” olarak adlandırılan tekniği kullanarak Sâbit’ten bir beyitle cevap vermektedir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013



*Kendülere olmamağla makdûr
İster ede subh-ı nazmı deycûr*

HA/726***

Bu beyti takip eden “Başka Bir Zümre” başlığı altında kâtip şairler ve softalar eleştirilmektedir. Bunlar, öğrenilecek en büyük şeyin Münşeât-ı Râgıb olduğunu düşünen kısır görüşlü kimselerdir. Şeyh Gâlib, sınırlı kaynaklardan beslenen ve taklitçilikten öteye gidemeyen medreselilerin de şair olamayacağını, bundan bahsetmeğe bile lüzum olmadığını düşünmektedir.

Şeyh Gâlib, şair geçinenler hakkındaki eleştirilerini dile getirdikten sonra “Şairliğin Ne Olduğuna Dair” başlıklı bölümde, şair olarak kabul ettiği kişinin özelliklerini anlatır. Burada tarif ettiği şair, âşıktır. Ona göre şair; ‘gönül ehli, iyi huylu, ılımlı ve irfan sahibi’ olmalıdır. Şairlik için dert sahibi olmak, acı ve belayla yaşamak gerekir. Şair, herkesin dilinde dolaşan hayallere iltifat etmeyip, orijinal fikirler üretebilmeli, çoğu Arapça ve fazla kullanılmayan sözlerle şiir yapmamalıdır. Daha önce denenmemiş yepyeni bir üslup kullanılmalıdır. ‘Halkın rezilleri, şeytan artığı yiyenler gönül ilhamını bilemez, üslup sahibi olamazlar.’ Böylece şairliği tanımlayan Gâlib “meşhur söz sanatını bulan” şairlerin pîri olarak Firdevsî, Husrev ve Nizâmî’yi sayar. Fuzûlî’nin Nevâî’nin yolunda giderek başarılı olduğunu, Nev’î-zâde’ninse Nizâmî tarzı şiir yazdığını, ancak onun yanında sönük kaldığını söyleyerek bu konudaki “sözünü tamamlar”. Mesnevisinin “Fahriyye” bölümünde ise Tanrı vergisi söz söyleme kabiliyetiyle yeni bir tarz yakaladığını, kimsenin bu eserin beş beytine bile nazire yazamayacağını, kendisinin Mesnevî’den ilham almış olmasının bir kusur sayılmayacağını, zamanında kendisinden başka ‘söz sultanı’nın bulunmadığını söyleyerek rakiplerine adeta meydan okur. Bu meydan okuyuş bir bakıma şairin eserini, okurun yorum ve katkıları için bir “açık yapıt” hâline koyması anlamını taşır.

Hüsn, Aşk, Suhan

Hüsn ü Aşk, Tanrı’ya ulaşmaya çalışan âşığın pek çok eziyetlere tahammül etmesi gerektiğini, bu yolda ancak bir mürşitle ilerlenebileceğini, yolun sonunda Hüsn’ün Aşk’tan başka bir şey olmadığını, başka bir ifade ile “nefsini bilen Tanrı’yı bileceğinin” anlaşılacağını, çift kahramanlı bir aşk hikâyesi istiaresiyle anlatmaktadır. Eserde dikkat çeken poetik görüşler kahramanların tasvirinde de etkili olmuştur. Mesnevîde Hüsn kadın, Aşk erkek kahramandır. Birbirlerinin ruh ikizi olan bu âşıklar eserin içinde çeşitli beyitlerde ‘bir beytin mısralarına’, ‘iki mânâya’ ve ‘iki dilli kaleme’ benzetilmektedir (HA/344-348). Mecazî aşkı temsil eden Hüsrubâ, Aşk’ın birebir benzeridir. Aralarındaki tek fark, Hüsrubâ’nın kelâm kabiliyetinden mahrum olması, söz söyleyememesidir. İki âşığa aracılık eden ve sıkıntılı zamanlarında papağan, sülün, bülbül, hekim kılıklarına girerek yol gösterense Cebrail’in sırdaşı ve gizli mânâların taşıyıcısı (HA/1885-1888) olan ihtiyar Suhan’dır. Hüsn ve Aşk’ın bütün müşkülünü çözüp, iyi ve kötü günlerinde daima yanlarında olması ve gâipten haber vermesi gibi özellikleriyle Dede Korkut’u çağrıştıran Suhan, eserde şu şekilde tasvir edilmektedir:

“Gönlü genç, zeki bir ihtiyar orada misafirleri karşılıyordu. Adı Suhan’dı. Aziz bir kişiydi. Yaşı felekten daha büyüktü. Hüsnün ve aşkın ne olduğunu, neşenin ve elemin aslını bilirdi. Fikirleri irfan gecesini aydınlatır, sevenin, sevilenin kalbine sır ortağı olurdu. O hem mesele hem ilâhi kitap, hem mucize, hem de Tanrı’nın gönderdiği peygamberdi. Delalete ve hidayete götürmede eşi az bulunurdu. Her şekilde genişleyip daralabilirdi. İsterse silahsız ve zırhsız, sulhu harbin önüne çıkarırdı. Lutuf ve bağıştta bulunduğu zaman ölümle hayatı

*** Makalede örneklenen veya işaret edilen beyitler ve nesre aktarımları Orhan Okay ve Hüseyin Ayan tarafından hazırlanan 2006’da İstanbul’da Dergâh Yayınları’ndan çıkan *Hüsn ü Aşk* (HA)’tan alınmıştır.

can ve cânan kıları. Bazen dev, bazen peri olur; bazen karaları, bazen denizleri aşardı. Yolunu şaşırana yol gösterici Hızır, kimsesizlere pâdişah olurdu. Bazen âlim, bazen şair, bazen sofı, bazen büyücü olurdu. Ümitsizlik ve neşe onun fermanına mahkum, ümit ve yalvarma onun zulmü altındaydı. Onun emriyle gözden bazen sevinç, bazen matem yaşı akardı. Matemlileri sevindirir, ayıkları sarhoş ederdi. Zekâsının vasıfları anlatılamaz, kimsenin bilmediği mânâları vardır. Herkes ona muhtaçtır, insan hayatı onunla bulur. Ay yüzlü güzelleri aydınlatan odur. O nasip arayanların gözüne kül olur. Mesut insanların dostu, hastaların matem elbisesidir. Tesellisi insanın efkârına göre, aksetmesi ise aynaya göre değişirdi. Eğer isterse hiç zahmet çekmeden birbirine zıt şeyleri birbirinin sebebi gösterir. Bazen mihnet kuyusunun esiri, bazen Mısır ülkesinin veziri olur. Bu pâye Suhan'ın şanına lâıyk değildir. Onun vasıfları bu laflardan çok fazladır.” (HA/686-707)

Burada ilahi güçlere sahip bir kahraman şeklinde tasvir edilen Suhan aynı zamanda, “dil” ile ayrımını Ferdinand de Saussure’un ortaya koyduğu “söz”dür. Saussure’e göre dil, toplumun kullandığı ve toplumda yaşayan fertlerin tamamının tasarruf ettiği sözel bir araçtır. Dolayısıyla herkesindir. Açık ve anlaşılırdır. İçerisinde, görünenin dışında fazla bir şey barındırmaz. Toplum içinde dil, her beyinde bulunan izler bütünü olarak yaşar ve birbirinin eşi tüm örnekleri bireylere dağıtılmış bir sözlüğü andırır. Dil millîdir, söz ise ferdîdir. Üslûbu belirleyen sözdür ve ferdin dili tasarrufundan doğar. Kişiyeye ait olduğu için de farklı anlamlar kazanmaya müsaittir (Barthes 1979, 3-14). Gâlib, şairlerden,

Anlar ki kelâma can verirler

HA/251

şeklinde bahsederken bu ayrımın farkında olduğunu ortaya koymakta,

Dâim bunu der ki elde hâme

Âfet bana itibâr-ı âmme

Çün kârı himayet eylemektir

İfhâme riâyet eylemektir

HA/218-219

diyerek okuyucusunu seçmektedir. Onun istediği, herkesin takdir ve teşvikini kazanmak değil, sözü gerçek değerine ve değer bilicisine ulaştırmaktır. Ona göre “Sözden anlayan birinin beğendiği renkli bir beyit, bin cihana bedeldir”:

Bir ehl-i suhan ki ede tahsîn

Bin çarh değer o beyt-i rengîn

HA/217

Bu anlamda söz, tam bir açıklıkla söylenmemeli, boş alanlar alımlayıcı tarafından tamamlanmalıdır:

Olmaya sözi bedîhî-i tâm

Ede niçe tecrübeyle itmâm

HA/213

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013



Hüsn ü Aşk'ın Söz Değeri

Hüsn ü Aşk'ın yazarı Şeyh Galip, melevîlik ve şiir çevresinde doğmuş ve yetişmiştir (İpekten 2006, 7). Onun bağlı bulunduğu bu kültürde;

“... söz, yaratıkların yaratıcıyı anma ve ona şükretme aracıdır, kutsaldır. Tanrı'nın sıfatlarından biri de Kelâm(söz)dür. Tanrı “ol” emriyle yani söz ile yaratmıştır. Dolayısıyla varlık meyvesinin ağacı sözdür. Bilgi ve görgü ağacının meyvesi de sözdür: çünkü insan bildiklerini ve gördüklerini sözle anlatır. Yaratılışın tarihini oluşturan olaylar inci taneleri, o taneleri birbirine bağlayan da sözdür. Tanrı elçileri sözle gönderilmişlerdir; Tanrı'nın onlara bildirdikleri ise vahiy denilen söz zarfı içine konulmuştur. Kısacası insanı diğer yaratıklardan ayıran sözdür; insan sözle diğer yaratıklara üstün olur; diğer taraftan yine sözüyle hayvandan aşağı olabilir. Şairlerse kalpleri Tanrı'nın hazineleri olan kişilerdir. Onun için Tanrı'nın gönderdiği ilham rüzgârıyla kalplerinin denizleri dalgalanır ve mânâ incileri kenara gelir. Bu mânâ incilerinin süslediği söz gelinleri ile herkesin kalbini büyülerler. Gerçek şair, âlemdeki birçok sırrı, gizli hakikatleri açıklar, sebeplerini bildirir. Mesneviler yazarak ermişlerin vardıkları makamları tanıtır, Tanrı'dan gafil olanları uyarır(Çavuşoğlu 1986,7).

Hüsn ü Aşk'ta da sözün değeri, “Sözün Varlığı Hakkında İlk Bahis”, “Sözün Lüzumu Hakkında İkinci Bahis”, “Bu Lüzumun Herkes İçin Olduğuna Dair Üçüncü Bahis”, başlıklarıyla üç bölümde ve mesnevî içinde yeri geldikçe şu şekilde anlatılmaktadır:

Söz, bir cevher ve keramet kaynağıdır, sonsuzdur. Tanrı'nın bir lutfudur. Yaratıkların içinden bu lütfu insan layık görülmiştir. Tanrı bizzat, ebedî konuşucudur. En yüce kelâm ona aittir. Kelâmın kaynağı Tanrı olduğuna ve Tanrı'nın sıfatlarının sonu olmadığına göre söz de sonsuzdur. Dünya döndükçe, isimler de değişir ve yeni söz, yeni mazmun söyleme imkânı hiç bitmez. Bunun tek istisnası Tanrı kelâmı olan Kur'an'dır. Tanrı kelâmı her sözden üstündür. Onun karşısında, daha güzelini söylemek mümkün değildir. Şairler de Kur'an karşısında âciz kalarak onun büyüklüğünü göstermekle ayrıca kıymetlidirler (HA/739-766). Zaten şairleri meşhur eden de Tanrı'dır (HA/867).

Sözün kaynağı Tanrı'yı bilen âriflerdir (HA/158-167;240-241). Şeyh Gâlib'in, sözlerinin menbaı olarak gördüğü Mevlânâ ve Melevîliğe olan bağlılığını anlatan beyitler Hüsn ü Aşk'ın pek çok yerinde okuyucunun karşısına çıkar. Eserin başında da na't, münâcât ve mi'râciyenin ardından Mevlânâ'nın büyüklüğü anlatılmıştır. Onun sözlerinin her bir noktası mânâ mücevheridir. (HA/146-150). Hüsn ü Aşk yazmalarındaki kayıtlara göre 27 yaşında iken Mesnevî'yi onbirinci defa hatmetmiş olan Şeyh Gâlib (Ayan, <http://akademik.semazen.net>), Hüsn ü Aşk'ı yazma feyzini Mevlânâ ve Mesnevî'den aldığını belirtmiştir:

Feyz erdi Cenâb-ı Melevî'den

Aldım nice ders Mesnevî'den

Beyit: 2029

Hüsn ü Aşk'ta söz, öldürüp tekrar diriltecek kadar güçlüdür (HA/1898-1902;1438). Söz hayattır, hayat durunca söz de kaybolur (HA/1369-1370). Eşyanın varlığı söze bağlıdır:

Hâricde olursa farz u ihsâ

Tev'em gibidir mezâhir esmâ

Beyit:740

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013



İslâm inancına göre Âdem'e isimleri öğreten bizzat Tanrı'dır. Tanrı'nın 99 adet "esmâ-i hüsnâ"sı vardır. "İsm-i a'zam" bu isimler arasında gizlenmiştir. Bu isimle yapılan dua kabul olunur. Hüsn ü Aşk'ta da isimlerin insan üzerindeki güçlü etkisi söz konusu edilmiştir. Aşk ve Gayret, dev tarafından hapsedildikleri kuyudan üzerine büyüyle pek çok isim yazılmış olan bir ipe tutunarak "ism-i a'zam" sayesinde kurtulurlar (HA/1303-1305). Daha sonra cadının tuzağına düşme sebepleri ise Aşk'ın Hüsn'ün adını unutmuş olmasıdır. Bu büyüü "Hüsn" adını anarak bozarlar:

Sen Hüsn adın eyledin ferâmûş

Câdû seni kıldı böyle medhûş

Hüsn adı tılısmıdır bu sihrin

Neshi anın ismidir bu sihrin

HA/1455-1456

Eserde kahramanlardan Hüsn, Aşk ve Suhan'ın yanında Molla-yı Cünûn, mekteb-i edeb, Hayret, benî muhabbet, kalp kalesi, mânâ bahçesi, feyz havuzu gibi tüm şahıs kadrosu, yer ve mekan isimlerinde alegorik adlandırma yoluna gidilmiştir. Hüsn'e ulaşmak için sabır ve çabaya ihtiyaç duyan Aşk'ın dadısına Gayret; temizlik ve saflığına işaret olarak Hüsn'ün dadısına İsmet kelimeleri ad olmuştur.

Şeyh Gâlib'e göre kişiye özel olan söz kutsaldır, herkese açıklanmaz:

Bu derd-i suhandır olmaz izhâr

Tabir edemem dahi neler var

HA/229

Sözü sarf etmek için en iyi vesile ise aşktır:

Hiç aşktan özge şey revâ mı

Sarf etmeğe gevher-i kelâmı

HA/225

Söz, ancak Tanrı'nın büyüklüğünü övme konusunda; miraçta Cebrail'in bile ilerisine gidemediği mevkide ve hayret makamında aciz kalır (HA/2-3;10-12;30;71;79;2005;2008). Hayret makamı adeta sözün bittiği yerdir:

Sad şükr ola Hayy-i lâ-yemût'a

Kim erdi söz âlem-i sükûta

HA/2008

Sonuç

Alımlama estetiği ışığında Hüsn ü Aşk'ta sözle ilgili beyitlerin taranması sonucunda "söz" kelimesinin yanında söz ve söz söyleme karşılığı olarak "suhân, nutk, lafz, lâf, nükte, kelâm, güft, gûy" kelimeleri ve müştaklarının kullanıldığı, bu kelimelerle yapılmış "zencîr-i suhân, bahr-i nutk, nakd-i güftâr, mest-i sabûh-ı nükte-dânî" tamlamalarına yer verildiği tespit edilmiştir. Eserde bulunan "söz" le ilgili beyitlerin içeriği, Şeyh Gâlib'in daha XVIII. yüzyılda, XX. yüzyılda Saussure tarafından kuramsallaştırılan dil-söz ayrımının bilincinde olduğunu göstermektedir. Mesnevîde, Hüsn ile Aşk'ın hikâyesinin paralelinde söz ve sözün değeri de "üstkurmaca" olarak değerlendirilebilecek bir teknikle okuyucuya aktarılmıştır. Kahramanlardan birinin bizzat "Suhân"

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013



olarak kurgulanması eserde anlatılan “hikâyenin hikâyesi”ni, asıl hikâye kadar güçlü kılmaktadır. Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk'ta beslendiği, ıktibas ettiği ya da esinlendiği Mevlânâ'nın Mesnevî-i Ma'nevî'si, Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnun'u gibi metinleri anması, onun “metinlerarasılık”ın da farkında olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak alımlama estetiğine göre edebî eserde var olan “boş alanlar”ın Hüsn ü Aşk'ta yazar tarafından özellikle bırakılmış olduğu ve eserin, fikir, hikâye, kurgu ve teknik özellikleri yanında, söz değeri bakımından da her alımlandığında yeni anlamlar üretme kapasitesiyle “açık yapıt” niteliği taşıdığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ARI Ahmet (2005). “Şeyh Gâlib'in Poetikası”, Osmanlı Araştırmaları, S. XXVI, s. 51-72, İstanbul.
- ARİSTOTALES (2007). Poetika (çev. İsmail Tunalı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AYAN Hüseyin (e.t. 01.08.2009). “Şeyh Gâlib'te Mevlânâ Sevgisi”. <http://akademik.semazen.net>
- AYTAÇ Gürsel (1999). Genel Edebiyat Bilimi, İstanbul: Papirüs Yayınları.
- AYVAZOĞLU Beşir (1996). Geleneğin Direnişi, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- BARTHES Roland (1979). Göstergebilim İlkeleri (çev. Berke Vardar-Mehmet Rifat), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (1989). Yazının Sıfır Derecesi (çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Metis Yayınları.
- BİLGEGİL Kaya (2006). “Hüsn ü Aşk'a Dair”. Hüsn ü Aşk, Şeyh Gâlib (haz. Orhan Okay-Hüseyin Ayan), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KURAN Şeyma (2006). “Mesneviden Romana Uzanan Sebeb-i Telif Yolu Üst Kurmacaya Mı Çıkar?”. Turkish Studies, S. 1/2, s. 157-180.
- ÇAVUŞOĞLU Mehmet (1986). “Divan Şiiri”, Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), S. 415-416-417, s. 1-77.
- DOĞAN Muhammet Nur (2009). Fuzûlî'nin Poetikası, İstanbul: Yelkenli Yayınevi.
- EKİZ Tevfik (2007). “Alımlama Estetiği Metinlerarasılık Mı?”. AÜ DTCF Dergisi, S.47, s. 119-127.
- ERGİN Muharrem (1997). Dede Korkut Kitabı I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GENÇ İlhan (2007). “Hüsn ü Aşk Kahramanı Aşk'ın Manevi Yolculuğunun Retorik Boyutu”. Tunca Kortantamer İçin, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- _____ (2007). “Klâsik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar”, Turkish Studies, S. 2/4, s. 393-404.
- _____ (2008). Edebiyat Bilimi: Kuramlar, Akımlar, Yöntemler, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- GÖKTÜRK Akşit (2007). Okuma Uğraşı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İPEKTEN Haluk (2006). Şeyh Gâlib, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZBEK Yılmaz (2005). Postmodernizm ve Alımlama Estetiği, Konya: Çizgi Kitabevi.
- ÖZLEM Doğan (2007). Hermeneutik ve Şiir, İstanbul: Şiirden Yayınları.
- RİFAT Mehmet (2004). Eleştiri Seçkisi Eleştirel Bakış Açları, İstanbul: Dünya Kitapları.
- SAYIN Şara (1999). Metinlerle Söyleşi, İstanbul: Multilingual.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013



-
- Şeyh Gâlib (2006). Hüsni ü Aşk (haz. Orhan Okay ve Hüseyin Ayan), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TODOROV Tzvetan (2001). Poetikaya Giriş, İstanbul: Metis Yayınları.
- Yusuf Has Hacîb (1999). Kutadgu Bilig I Metin (haz. Reşit Rahmeti Arat), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

